

Posudek

na překlad knih Andrés Martínez Lorca: *Filosofía medieval* a Joan Solé: *Kierkegaard*

Jedná se o české překlady ze souboru spisů vydaných španělským nakladatelstvím *Bonalletra Alcompas*. Knihy tištěné ve Španělsku jsou u nás dostupné v trafikách a obchodech. Soubor sestává z 60 svazků pokrývajících dobu od antiky přes středověk až po současné myslitele. Jde většinou o monografie věnované jednotlivým filozofům, někdy však i dvojici myslitelů s podobnou tematikou anebo určitým obdobím a směrům. Údaje o českém vydavateli nejsou v tiráži uvedeny, je tam pouze adresa www.objevujtefilozofii.cz.

Knihy mají víceméně jednotný styl a rozsah (asi 140 stran). V knihovně působí elegantně, jsou okrášleny půvabnou karikaturou na titulní straně a řadou ilustrací. Cenná je přidaná informace o českých vydáních probíraných autorů a knih jim věnovaných, úryvky z jejich děl, rejstřík a chronologický přehled jejich životů na pozadí politické a kulturní historie. Důvěru budí autoři textů, většinou univerzitní učitelé známí svými akademickými publikacemi. Pro českého čtenáře může být hodnotné a objevné i poznání španělského hodnocení významu myslitelů a směrů.

I při běžném prolistování některých svazků narazíme bohužel na projevy zanedbání kvalitní ediční činnosti, což ve dvou případech přerůstá v naprostou katastrofu. Jde o překlady nazvané *Středověká filozofie* a *Kierkegaard* spojené jménem Sarka Vazquez, přičemž v prvním případě je jako spoluautor překladu uvedeno ještě Translinguo. Ze srovnání obou knih je však patrné, že strojový překladač byl podobně použit v obou případech.

Kuriózní je, že zásadní výhrady k textu se týkají vždy jen asi jeho poloviny, ve *Středověké filozofii* jsou to kapitoly o al-Farábím, Averroesovi, Maimonidovi a Tomáši Akvinském, v *Kierkegaardovi* kapitoly *Existenciální stávání*, *Náboženská sféra* a *Kierkegaardovo dědictví*. Výsledek tu působí dojmem, jako by strojový překlad nebyl vůbec prohlédnut anebo jako by jeho kontrolu prováděla osoba neovládající dobře češtinu a postrádající základní znalosti filozofie a historie.

Na každé stránce uvedených kapitol jsem zaznamenal řadu chyb zjevných čtenáři i bez znalosti originálu. Jejich úplné uvedení a komentování by vytvořilo knihu rozsahem převyšující komentované texty. Omezím se proto na výběr.

Závadná místa lze zhruba rozdělit do tří skupin.

1. Vady vzniklé neznalostí češtiny. Jde hlavně o neznalost české gramatiky a nevhodnou volbu slov. Omezují se na několik ukázek.

2. Vady vzniklé anarchií v zacházení s vlastními jmény. Jména bývají uváděna v podobě v češtině neobvyklé, s různými variantami pro stejnou osobu, nejsou skloňována anebo jsou skloňována špatně. Opět uvádím jen několik příkladů.

3. Vady vzniklé nepochopením překládaného textu. Vznikají tak s velkou četností zcela nesrozumitelné věty. Lze je ocenit jako zábavné hlavolamy pro čtenáře, který nemá k dispozici španělský originál, a také zdroj svérázného humoru, „kouzla nechtěného“. Uvádím rozsáhlejší výběr s podrobnějšími komentáři, někdy odkazuji i na španělský originál. Citáty z překladů píši kurzívou, číslo v závorce znamená stránku.

Středověká filozofie

JAZYK

Byl to turečtina rasa a muslim náboženství. (40)

Věta sice nezkresleně podává základní informaci o filozofu al-Fárábím, žádný Čech by to však takto neřekl.

V polovině roku kalif pozvedl nespravedlivou větu a odvezl ho do Marrákéše. (69)

Není jasné, o čem text vypovídá. Co konkrétně udělal kalif? Originálu by odpovídalo, že kalif vzal neprávem zavrženého Averroese na milost.

Životopisné zdroje nám říkají, že od mládí Averroes přestal studovat pouze dvě noci, svatbu a smrt svého otce. (70)

Správně česky by bylo: ... přerušil studium pouze na dvě noci, v době svatby a otcovy smrti.

Historik vědy Juan Verner, vědec, který nebyl přehnaný ... (71)

Nevhodný výraz, spíše by mělo být: který příliš nepřeháněl...

... o několik měsíců později unikl tím, že šel dolů oknem. (100)

Lépe prostě: unikl oknem

... zvážení politiky jako čestnější než medicína, jejíž znalosti vyžadují zkušenosti. (114)

Spíše: úctyhodnější

JMÉNA

Filozofovo jméno se vyskytuje vícekrát v různých podobách: *Farábí* (39), *Farabi* (40), *Fárábí* (42), a dokonce *Fábí* (69).

V originále je důsledně psáno: al-Farabi.

Averroes měl Aristoteles hluboký obdiv. (71)

Tady je pěkně vidět nesmyslnost odmítání skloňování. Kdo ke komu měl hluboký obdiv?

Malaga Žid Ibn Gabirol ... (84)

Podobné nesmyslné odmítání skloňování se vyskytuje na řadě míst.

Poukazujme na některé nesrovnalosti týkající se Aristotelés. (108)

Kromě odmítání skloňovat ještě nejednotné psaní jména, rovněž častý nešvar textu.

NESMYSLY

Chráněn před princem Sayfemal-Dawlou, žil skromně u soudu ... (40)

Výrok se vztahuje k al-Fárábímu. Čtenáře možná napadne, že spíše chránil princ filozofa než filozof prince. Bude mít pravdu.

Kromě toho složil vynikající knihu o klasifikaci vědy a znalostech jejích cílů, to nemohl překonat nikdo nebo jehož metodu následoval kdokoli jiný. Stejně tak žádný student vědy nebyl schopen postupovat bez přečtení své práce dříve. (42)

Zcela zmatené. Správně má být asi takto: Knihu Fárábího nemohl nikdo jiný překonat a její metodu nikdo jiný nenapodobil. Stejně tak se žádnému studujícímu vědy nestalo, aby se na ni neodvolal nebo aby si ji předem nepřečetl.

V ústřední otázce v aristotelské kosmologii, jako je věčnost vesmíru, al-Fárábí brání, že nic nebylo vytvořeno první a potom čas, protože čas by se objevil po pohybu koulí. (46)

Správně by mělo být: Al-Fárábí hájí vznik prázdnoty před časem, neboť ten by se měl objevit až po pohybu sfér. V astronomicky orientovaných textech se obvykle nemluví o koulích, ale o sférách (sféra je plocha, někdy jen myšlená, zatímco koule je těleso něčím vyplněné).

Tím, že se Aristoteles zotavil, se věda zotavila současně Řek v celé své kráse ... (72)

Věta je nesmyslná, slovo „zotavil“ nevhodné, „recupera“ znamená zde spíš „ožít“. Možný překlad: S ožitím Aristotela ožila i řecká věda v celé své kráse...

... to je v rozporu s jeho obranou filozofického náboženství pro moudré a střední cesty pro lid, daleko od víry velkého sýkorky ... (78)

„Velký sýkorka“ je opravdu hlavolamem pro čtenáře, který nemá přístup k originálu. Pokud jej má, povšimne si, že se tam hovoří o uhlířské (tedy pevné, pochybnostmi nezátížené) víře. Z toho se nějakým záhadným způsobem asi zapletla do překladu sýkora uhelníček.

Emulační proces a oddělená inteligence. (91)

V originále je „emanační“, což je něco docela jiného. Místo „oddělená“ má být „samostatná“.

Snažím se vysvětlit pohyb nebeských těles, hojně upravuje knihu Lambda z Aristotelovy Metafyziky: transformující motory Aristotelian nehybné pohybující se koule do inteligence oddělené nebo andělé. (91)

Text je v překladu z neznámých důvodů v první osobě, jako by se jednalo o nějaký Maimonidův dopis. Věta je nesmyslná na první pohled – jak mohou existovat nehybné pohybující se koule? Podstatnou část věty lze přeložit takto: ... aristotelovské nehybné hybatele, kteří pohybovali sférami, mění na samostatné inteligence neboli anděly.

Ztuhnutí mysli s problémy, které přesahují jejich schopnost, znamená nedostatek synderézy a jakési šílenství. (92)

„Synderéza“ je málo známé slovo, mělo být přeloženo třeba jako „mravní svědomí“.

Komentoval Aristotelian Corpus ve finštině ... (99)

Představa Tomáše Akvinského, jak se pachtí s finštinou v době, kdy ještě neexistuje žádná finská kniha, je opravdu k popukání. Zrodilo ji slovo „finuri“ v originále, což ovšem znamená „skvělý“ či „jemný“.

Definice štěstí. No, naprosto dokonalé, vždy vybrané samy o sobě a sestávající hlavně z činnosti rozumu. Ctnost. Je to volitelný zvyk, to je zdarma, sestávající ze středu pro nás. (110)

V originále jde o španělské překlady Tomášových výroků. Translinguo je změnil v naprosté bláboly. Můj překladač (DeepL) si s nimi poradil lépe: Štěstí. Absolutně dokonalé dobro, které je vždy voleno kvůli sobě samému a zakládá se hlavně v činnosti rozumu. Ctnost: Je to volitelný, tj. svobodný zvyk, spočívající ve stavu, který je pro nás střední.

Kierkegaard

JAZYK

Jednotlivce jsme podle Kierkegaarda představili jako existenciální stávku ... (75)

Obvyklý význam slova *devenir* je ve španělštině proměna, nikoliv stávka.

Anguish je vědomí svobody a možnosti, kterou člověk cítí, když rozpoznává svou duchovní identitu. (83)

Španělské slovo *angustia*, s nímž si Translinguo neví rady, je možno přeložit jako bázeň či úzkost.

JMÉNA

V dialektice Kierkegardian je všechno velmi odlišné. (78)

Jak jsme už viděli, na vlastní jména se v překladu nesahá.

V hispánské sféře byl představen Kierkegaard Miguel de Unamuno ... (126)

To je nějak dlouhé jméno!

NESMYSLY

Diplomová práce – Antitéza (Antithesi) – Syntéza (76)

Na několika případech je ukázán jistý třífázový proces. (Druhé stadium nemá v překladu sjednocený název.) Čtenáři zůstane záhadou, o jakou „diplomovou práci“ se na počátku jedná, pokud si neuvědomí, že jde o hegelovskou triádu, která pro filozofy začíná tezí.

Kant několika způsoby vyjadřuje obsah kategorického imperativu. „Pracujte tak, abyste si mohli přát, aby se maximum vaší akce stalo univerzálním zákonem.“ „Pracujte, jako by, prostřednictvím svých maxim byste vždy byli legislativním členem v univerzálním království konců.“ „Pracujte tak, abyste používali lidstvo, jak ve vaší osobě, tak v kohokoli jiného, vždy jako konec a nikdy jen jako prostředek“. (100)

Kantovým výroky by zodpovídalo spíše „Jednejte“ než „Pracujte“. Horší je, že kdo měl poslední slovo při kontrole textu, neměl tušení o Kantově filozofii. Kant nemluvil o *maximu*, *konci* a *lidstvu*, ale o *maximě* čili o zásadě, *cíli* a *lidství*.

„Škrabce a farizeové berou ženu chycenou v cizoložství, dávají ji do středu a říkají: Mistryně, tato žena byla chycena v očividném cizoložství.“ (105)

Citát je z Janova evangelia. Co jsou škrabce, nepodařilo se mi zjistit – v originále jsou zákoníci. Jak se zdá, Translinguo z důvodů korektnosti pravidelně střídá mužský a ženský rod – proto snad mistryně?

„Slepí průvodci, kteří namáhají komára a polykají velblouda.“ (106)

Opět Janovo evangelium. Jak se asi namáhá komár?

Wittgenstein přesně poukazuje na hranici komunikativní akce a začátek mystiky: „O čem nemůžete mluvit, musíte držet hubu.“ (110)

Věta by se hodila do nějakého humoristického textu převádějícího učení filozofů do vulgární řeči. Wittgenstein ovšem míní mlčení tragicky vážně.

Řecké slovo telos znamená „účel“ nebo „účel“. (112)

Nesmyslné opakování vzniká tím, že originál nabízí dvě možnosti – *finalidade* a *propósito*.

Podobná chyba se v textu vyskytuje i na jiných místech.

Během tohoto promítání se v okamžiku, kdy je vysvětleno, že Johannes byl přeměněn uvnitř čtením Kierkegaarda, nepochopitelně se část publika v místnosti zasmála. Ne že by se vloupal do výbušného smíchu, ale spíše propustil jednu z těch chichotání typických pro ty, kteří jsou si vědomi něčeho, co není veřejně dostupné. Protože scéna nebyla vůbec otevřena vtipné interpretaci, musela být prozkoumána příčina této překvapivé veselí. Po několika dnech přišla odpověď: slavné humoristické duo zasvětilo dánskému mysliteli roubík a jeho počet se stal slavným. (120)

Pozoruhodný doklad překladatelského umu. Nemá-li čtenář k dispozici originál, možná ho napadne zjistit si, jak se španělsky řekne „roubík“, a objeví se, že „gag“. Ani potom mu asi nebude příliš jasné, co se odehrálo.

Poznámka

Posuzované překlady by mohly sloužit jako varování před používáním strojových překladačů. Translinguo se v nich představuje způsobem, který má do umělé inteligence velmi daleko. Situace se však se závratnou rychlostí vyvíjí a dnes jsou k dispozici překladače, na jejichž produktu žádnou závažnou chybu nenajdeme, což vzbuzuje otázky o budoucnosti překladatelské profese a poslání. Bylo by podle mě známkou staromilství nepřijímat pomoc, kterou může dát strojový překladač – může-li být ještě nazýván strojovým – při kontrole

„lidského“ překladu. Jeho užitím můžeme například odhalit chybná pochopení textů, jichž bychom si sami nikdy nevšimli. Je však možno postupovat i tak, že východiskem bude strojový překlad, který člověk pouze přehlédne a opraví? Výsledek takového počínání nemusí být aspoň z hlediska informační hodnoty textu vůbec špatný. Kdo je ale potom autorem? A má-li překlad umělecké ambice, neztrácí se užitím strojového překladu osobitost, kterou se již nepodaří do textu vložit? Tyto otázky si patrně bude muset překladatelská obec v budoucnu klást.

Závěr

Nemám pochyby o tom, že mnou nominované překlady knih *Středověká filozofie* a *Kierkegaard* si cenu Skřípec za nejhorší překlady do češtiny roku 2024 plně zaslouží. Špatnou češtinou, nesrozumitelností značné části obsahu a řadou věcných chyb jsou tyto překlady opravdovým unikátem. Na ceně by se měli podílet všichni, kdo se o vydání posuzovaných paskvilů zasloužili. Byli jimi postiženi nejen čtenáři, kteří si je koupili, ale i španělská edice, její autoři a vlastně i samotná filozofie. Jedinou nápravou, o které lze stále uvažovat, by bylo obstarání nových skutečných překladů a jejich výměna čtenářům, kteří o to projeví zájem.

Brno 15. 4. 2025